

УДК 378:37.011.3-051]:316.647.5
DOI 10.33251/2522-1477-2020-7-20-25

ВОЛОЩУК Ілона Аркадіївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки, Криворізький державний
педагогічний університет

ВАКУЛІНА Анастасія Валеріївна,
магістрантка, Криворізький державний педагогічний
університет

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто шляхи розвитку толерантних якостей майбутніх вчителів в системі фахової підготовки. При формуванні зазначених якостей необхідно: враховувати різний рівень підготовки студентів, висувати загальні вимоги щодо формування в студентів толерантності, урівноважувати вимоги до підготовки студентів різних предметів. Одним із шляхів розвитку педагогічної толерантності є впровадження розробленого факультативного курсу. Здобутий під час занять досвід майбутні вчителі зможуть застосовувати у професійній діяльності.

Ключові слова: толерантні якості, толерантність, майбутній вчитель, фахова підготовка.

Постановка проблеми. Підготовка педагогічних кадрів для полікультурного соціуму відноситься до числа актуальних напрямків розвитку педагогічної освіти в сучасному світі. Сучасне життя ставить перед освітою складне завдання формування особистості в умовах культурного розмаїття, а також в умовах зміни мови її соціалізації. Саме тому проблема підготовки педагогічних кадрів актуальна для України з традиційно багатонаціональним, полікультурним і багатомовним населенням. Підготовці вчителів належить особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної освіти, оскільки вчитель був, є і залишається головною дійовою особою, покликаною реалізувати її цілі. Основним завданням педагогічних навчальних закладів є здійснення високоякісної професійної підготовки вчителя. Професійна підготовка вчителя еволюціонувала разом зі змінами в цілепокладанні навчання й виховання, в головних підходах до професійних характеристик і фахових якостей педагога.

Незважаючи на великий інтерес вітчизняних та зарубіжних науковців до оптимізації ідей толерантності у соціально-гуманітарних сферах, питання впровадження їх у контексті педагогічної освіти висвітлено недостатньо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан розвитку людини і суспільства вимагає від особистості високого рівня її загальної культури, моральних якостей і порозумінні між людьми, яке набуває значимості в загальному глобальному процесі інтеграції й асиміляції культур. У цих умовах встановлення меж світоглядної вседозволеності стає імперативом, а формування толерантності – пріоритетним завданням педагогіки.

У сучасній науці існують розробки, які вказують на специфіку феномену толерантності, розкривають компоненти її формування (цільовий, мотиваційний, змістовий, технологічний, контрольно-регулюючий) та обґрунтовують педагогічні принципи толерантності (Р. Бернс, С. Біблер, О. Дубасенюк, В. Іщенко, В. Лекторський та інші).

У загальнопедагогічному контексті педагогіки толерантність трактується як готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на засадах згоди і порозуміння (О. Безносюк, С. Болдирєва, С. Бурдіна, В. Калошин).

В. Черкасов визначає толерантність як прагнення педагога до створення такого навчально-виховного середовища, в якому учні матимуть змогу вільно розвивати свої художньо-творчі здібності, висловлювати обґрунтовані думки й погляди на закономірності розвитку певного жанру мистецтва, пропонувати власну інтерпретацію художньо-образного змісту музичного твору або твору образотворчого мистецтва, а також виявляти індивідуальність під час створення хореографічної композиції [7, с. 122]. Автор пропонує також інше поняття «педагогічна толерантність», яке він трактує як витримку вихователя у відповідь на необґрунтовані вислови та дії дитини, на вияв її невихованості.

В. Єлькіна [2, с. 217] вказує на активну роль толерантності у творчому процесі, як прояву поваги, розуміння різних культур та форм самовираження інших. Зокрема вона зазначає, що у майбутніх вчителів потрібно формувати толерантність не лише щодо інших, але й до себе, яка повинна виявлятися у почутті гідності, самоповаги і здатності до самопізнання.

В. Лекторський [5, с. 46] стверджує, що толерантність є проявом набуття та розширення досвіду особистості. Досвід з'являється у результаті активної діяльності людини, коли методом «спроб та помилок», шляхом ознайомлення з чужими поглядами та засвоєння чужого досвіду вона формує горизонти власного пізнання та світогляду.

Е. Койкова визначає толерантність у чотирьох аспектах [4, с. 21]:

1) як людську чесноту, яку автор ототожнює з мистецтвом жити в світі різних ідей, здатність мати права і свободи, але при цьому не порушуючи прав і свобод інших людей;

2) як активну життєву позицію на основі визнання іншого;

3) як ставлення до людей, що полягає у прийнятті іншої людини такою, якою вона є, визнанні багатомірності і самобутності будь-якої культури, прийнятті норм і правил, відмові від зведення різноманіття до одноманітності або переважання якоїсь однієї точки зору і позиції, розумінні та прийнятті традицій, цінностей і культури представників іншої національності і віри;

4) як якість особистості дитини, оскільки якістю особистості або межею особистості, на думку Е. Койкової, є стійка властивість, що визначає характерну для неї поведінку, діяльність і мислення.

Мета статті – розглянути шляхи розвитку толерантних якостей майбутніх вчителів в системі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема педагогічної толерантності як професійно важливої якості педагога ґрунтується на професійних знаннях і професійних здібностях.

Педагогіка толерантності висуває певні вимоги до особистості вчителя. Це, перш за все, такі якості: відношення до людини як самоцінності, ставлення до себе як до самоцінності, тобто самосприйняття, самоповага, віра у свої можливості, потреба і здатність до перетворення себе, ставлення до професії як способу самореалізації. Педагогіка толерантності ґрунтується на зміні ставлення до учня. Виходячи з позиції, що особистість може бути вихована тільки особистістю, виділяють особистісні установки, які вчитель реалізує по відношенню до учнів: щирість у вираженні власних почуттів, переживань і думок, активне слухання і емпатія почуттів і станів дітей, вираз свого розуміння їх почуттів і безумовне прийняття кожного учня як особистості.

Педагогічна толерантність має першорядне значення в роботі педагогів, і саме тут, на жаль, відчувається досить істотний дефіцит поваги і терпимості.

Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури свідчить про те, що толерантність не стільки формується, скільки розвивається, і допомога у становленні толерантності – це створення умов для розвитку особистості.

Розвиток толерантної особистості можливий за умови реалізації принципів формування цієї якості у педагогічному процесі закладу вищої освіти. Принцип навчання – «основні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи» [6, с. 88].

Л. Головатая виокремлює ще принцип діалектичної взаємодії єдності та різноманітності культури у вихованні етнокультурної толерантності, згідно з яким важливою є інтеграція ментальних цінностей людей та соціумів. Дослідниця звертає увагу на поєднання у толерантності властивого їй протиріччя, а саме одночасного існування прийняття та заперечення [1, с. 14-15].

Є. Касьянова вважає, що у формуванні толерантності провідним є принцип мультикультуризму – «комплекс ідей, цінностей та дій, які сприяють мирному, рівноправному та взаємовигідному співіснуванню різноманітних культурних, етнічних і соціальних груп у одній країні» – основна мета якого полягає у формуванні соціальної компетентності молоді [3, с. 246].

На думку Н. Яшин, діяльність толерантного педагога повинна базуватися на таких принципах толерантності, як: цілеспрямованість, прийняття індивідуальних особливостей кожної людини, зв'язок толерантності з життям, повага у ставленні до іншого, співпраця, створення толерантного середовища в освітньому закладі [8, с. 115].

Аналіз змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів (української мови та літератури, англійської мови, математики, історії, біології, хімії) у Криворізькому державному педагогічному університеті дозволив виокремити низку дисциплін, у змісті яких розглядаються питання патріотичного виховання, культури міжнаціонального і міжетнічного спілкування, поваги до загальнолюдських цінностей та терпимості до думок інших, а саме:

– нормативні навчальні дисципліни («Дидактика», «Теорія виховання», «Історія педагогіки», «Вступ до педагогічної професії», «Загальна психологія», «Педагогічна і вікова психологія», «Міжкультурна комунікація» та інші),

– вибіркові дисципліни («Основи педагогічної майстерності», «Соціальна психологія», «Вікова і педагогічна психологія» тощо) та інші, що визначаються з урахуванням специфіки спеціальності.

Ефективність формування толерантності майбутнього вчителя забезпечується:

- полікультурною спрямованістю змісту навчання;
- гнучкістю навчальних планів і програм;
- педагогічно виваженим поєднанням теоретичної та практичної підготовки;
- постійним удосконаленням форм організації навчальної діяльності та використанням інноваційних технологій навчання;
- залученням кваліфікованих педагогів;
- створенням умов для постійного професійного зростання та творчої самореалізації.

Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів є ефективним за умови, якщо даний процес забезпечується кваліфікованим професійним супроводом. З огляду на це, було розроблено факультативний курс та підібрано відповідний навчальний і методичний матеріал для підготовки майбутніх учителів. Програма курсу передбачала короткотривалу 14 годинну підготовку, яку було розділено на 7 занять. Під час їх проведення використовувались дискусійні, ігрові, інформаційно-комунікаційні, демонстраційні та практичні методи.

Структура занять залежала від мети та завдань, які потрібно було вирішити. При цьому наявність наступних складових була обов'язковою:

- організація початку заняття;
- ознайомлення з його темою та завданнями, мотиваційне забезпечення діяльності учасників;
- актуалізація опорних знань;
- основна частина;
- підсумки та зворотній зв'язок;
- оцінювання ефективності діяльності учасників та постановка завдань для самостійного опрацювання.

До програми занять було включено вивчення нових методичних прийомів формування педагогічної толерантності студентів; теоретичних основ проблеми толерантності; шляхи вирішення конфліктних ситуацій тощо.

Здобутий під час факультативних занять досвід майбутні вчителі зможуть застосовувати у професійній діяльності.

Враховуючи все вище сказане можна стверджувати, що розвиток толерантних якостей майбутніх учителів в умовах професійної підготовки проходитиме успішно, якщо буде:

- враховано різний рівень підготовки студентів;
- висунуті загальні вимоги щодо формування в студентів толерантності;
- урівноважено вимоги до підготовки студентів різних предметів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діяльність толерантного педагога повинна базуватися на таких принципах толерантності, як: цілеспрямованість, прийняття індивідуальних особливостей кожної людини, зв'язок толерантності з життям, повага у ставленні до іншого, співпраця, створення толерантного середовища в освітньому закладі.

Для розвитку толерантних якостей потрібно організувати процес формування толерантних і комунікативних установок, когнітивних і поведінкових стратегій гуманістичної спрямованості, характерологічних рис, ціннісно орієнтаційних особистісних утворень тощо. У взаємодії зі структурними складовими особистості така стратегія дає змогу віднайти шляхи до гармонійного розвитку толерантної особистості, здатної як майбутній фахівець допомагати іншим людям, вибудовувати ефективні взаємостосунки, розширювати межі світосприйняття й розуміння, працювати над особистісними аспектами самоактуалізації та саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці методики формування толерантних якостей майбутніх вчителів у системі фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Головатая Л. В. Толерантность как проблема философии образования: автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.13 / Ставропол. гос. ун-т. Ставрополь: [б. в.], 2006. 22 с.
2. Єлькіна В. В. Формування творчої толерантності майбутнього педагога. *Таврійський вісник освіти*. 2011. №4(36). С. 216–220.
3. Касьянова Е. И. Социально-философские основания толерантности: дис. ... д-ра философ. наук: 09.00.11 / Читин. гос. ун-т. Чита : [б. в.], 2009. 338 с.
4. Койкова Е. І. Виховання толерантності у молодших школярів на уроках музики в умовах полікультурного простору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2008. 20 с.
5. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. №11. С. 46–54.
6. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К.: Академвидав, 2006. 352 с.
7. Черкасов В. Ф. Вплив толерантності на формування естетичної культури молоді *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : «Педагогічні науки»*. Кіровоград, 2012. Вип. 106. С. 121–128.
8. Яшин Н. Формування толерантності студентів як педагогічна проблема у вищих навчальних закладах України. *Вісник Львів. ун-ту. Сер. педагогічна*. 2010. Вип. 26. С. 111–116.

References

1. Golovataja, L.V. (2006). Tolerantnost' kak problema filosofii obrazovanija [Tolerance as an educational philosophy issue]. Extended abstract of candidate's thesis. Stavropol': b. v. [in Russian].
2. Ielkina, V.V. (2011). Formuvannia tvorchoi tolerantnosti maibutnoho pedahoha [The formation of creative tolerance of the future teacher]. *Tavriiskyi visnyk osvity – The Taurian Herald of Education*, 4(36), 216-220 [in Ukrainian].

3. Kas'janova, E.I. (2009). Social'no-filosofskie osnovaniya tolerantnosti [*Social-philosophical foundations of tolerance*]. Doctor's thesis. Chita: b. v. [in Russian].
4. Koikova, E.I. (2008). Vykhovannia tolerantnosti u olodshykh shkoliariv na urokakh muzyky v umovakh polikulturnoho prostoru [*Tolerance education of junior schoolchildren during music lessons in a multicultural environment*]. Extended abstract of candidate's thesis. Luhansk [in Ukrainian].
5. Lektorskiy, V.A. (1997). O tolerantnosti, pljuralizme i kriticizme [*Tolerance, pluralism and criticism*]. Voprosy filosofii – Philosophy Issues, 11, 46-54 [in Russian].
6. Fitsula, M.M. (2006) Pedahohika vyshchoi shkoly [*High school pedagogy*]. K.: Akademvydav [in Ukrainian].
7. Cherkasov, V.F. (2012). Vplyv tolerantnosti na formuvannia estetychnoi kultury molodi [*The influence of tolerance on the aesthetic youth culture formation*]. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriya: "Pedahohichni nauky" – Scientific notes of Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Pedagogical Sciences. Kirovohrad, 106, 121-128 [in Ukrainian].
8. Iashyn, N. (2010). Formuvannia tolerantnosti studentiv yak pedahohichna problema u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [*The formation of students' tolerance as a pedagogical problem in higher educational establishments of Ukraine*]. Visnyk L'vivskoho universytetu. Seriya pedahohichna – Bulletin of the University of Lviv. The series is pedagogical, 26, 111-116 [in Ukrainian].

VOLOSHCHUK Iona, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Pedagogy, Kryvyi Rih State Pedagogical University;

VAKULINA Anastasia, undergraduate student, Kryvyi Rih State Pedagogical University.

DEVELOPMENT OF TOLERANT QUALITIES OF FUTURE TEACHERS IN THE PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM

Abstract. *The ways of developing tolerant qualities of future teachers in the system of professional training are considered in the article.*

Teacher training is one of the actual directions of pedagogical education development in the modern world as the teacher was, is and remains the main person to achieve its goals. Teacher training has evolved with changes in the goal-setting of teaching and education, in the main approaches to the professional characteristics and professional qualities of teachers.

The analysis of recent studies and publications has shown that there are different ways to understand the phenomenon of "tolerance" because of its multidimensionality.

Pedagogical disciplines play an important role in the tolerant formation of future teachers and develop the professional literacy, the necessity of educating students' tolerance, and the formation of humanistic tolerant relationships between participants in the educational process.

At the formation of tolerant qualities, it is necessary: to take into account the different level of students, to put forward general requirements for the tolerance formation among students, to balance the requirements for the students' preparation of various subjects. One of the way of developing pedagogical tolerance is to introduce the developed optional course. Its introduction helps future teachers to familiarize with methodological methods of the pedagogical tolerance formation, clarify and replenish the active vocabulary on the problem of tolerance. Future teachers will be able to apply the experience gained during the lessons in their professional activities.

To develop the qualities of tolerance it is necessary to organize the process of tolerant formation and communicative attitudes, cognitive and behavioral strategies of humanistic orientation, character traits, value-oriented personal formations etc. In the interaction with the structural components of the personality, such a strategy makes it possible to find the ways of harmoniously develop personality who, as a future specialist, is able to help other people, build

effective relationships, expand the boundaries of perception and understanding, and work on the personal aspects of self-actualization and self-development.

We can see the prospects for the next research in the methodology development of the tolerant qualities formation of future teachers in the system of professional training.

Key words: *tolerant qualities, tolerance, future teacher, professional training.*

*Одержано редакцією: 26.12.2019 р.
Прийнято до публікації: 15.01.2020 р.*